

Van steenmarters tot atlas: hoe het begon...

Kees Kapteyn

Zaterdag 1 februari 1992, het provinciehuis van Noord-Brabant. Het eerste exemplaar van de "Atlas van de Nederlandse zoogdieren" wordt uitgereikt aan de staatssecretaris van LNV, de heer J.D. Gabor. Zo'n 350 mensen tonen hun belangstelling voor deze verheugende gebeurtenis. Meer dan 200.000 waarnemingen door zo'n 850 waarneemers zijn in het boek verwerkt. Het resultaat van een lange weg is door bijna 35 soortbewerkers beschreven. Aan het eind van de dag vindt de eindredactie van de atlas nog tijd voor een kort gesprek. Sim Broekhuizen (54) en Chris Smeenk (49) vertellen tevreden over de achtergrond van de atlas.

De atlas kent een lange geschiedenis. Hoe is het idee ontstaan om een landelijke zoogdierinventarisatie op te zetten?

Sim: "Eigenlijk is het aanvankelijk niet de bedoeling geweest om een atlas te gaan maken over de verspreiding van de Nederlandse zoogdieren. Rond 1979/80 startte ik een onderzoek naar steenmarters. Ik had toen de behoefte aan een bundeling van de gegevens die er op dat moment waren. Het bleek dat dit erg moeilijk te realiseren was. Je had verschillende instanties die hun gegevens allemaal op een andere manier bewaarden. Zo waren er de Jachtstatistieken en de Wildstandinventarisatie, waarin de gegevens per landbouweenheid opgeslagen waren, terwijl de gegevens bij het RIN en Staatsbosbeheer per gemeente bewaard werden. Deze verschillende systemen waren allemaal moeilijk met elkaar te verenigen."

De atlas is toch tot stand gebracht door de Contactgroep Zoogdier Inventarisatie. Hoe is deze dan ontstaan?

Sim: "Ik probeerde om deze instanties, die bezig waren met het verzamelen van zoogdiergegevens, bij elkaar te brengen; Natuurmonumenten, het Instituut voor

Al vroeg had Sim belangstelling voor de natuur.

Taxonomische Zoölogie, Staatsbosbeheer, het Natuurhistorisch Genootschap, de jeugdbonden. Ik geloof zelfs dat ik aanvankelijk de VZZ vergeten was! Iedereen was het er tijdens de eerste vergadering al over eens, dat er een centraal gegevensbestand moest komen. Dat was in ieder geval ook mijn persoonlijke wens, maar tijdens de tweede vergadering was het woord 'atlas' ineens gevallen!"

Hoe is het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie erbij betrokken geraakt?

Chris: "Vrijwel in dezelfde periode kwam de Natuurbeschermingsraad met het verzoek om zoogdiergegevens voor landinrichtingsprojecten. Ze klopte hiervoor aan bij het museum. Ik kreeg van mijn directeur de permissie om iemand voor te dragen voor het uitvoeren van

een landelijke inventarisatie. Al snel werd Gerhard Glas aangesteld. We hebben meteen contact gezocht met de vers opgerichte CZI. Het was natuurlijk ondenkbaar om gescheiden iets te beginnen. Gerhard werd gedetacheerd bij het RIN in Arnhem, hoewel hij aangesteld was bij het museum. Hij heeft voor de CZI formulieren ontworpen om zoogdiergegevens te verzamelen. Staatsbosbeheer zorgde voor de verwerking. Maar al direct was besloten dat Gerhard zelf zich zou beperken tot de vleermuizen, waar hij de meeste affiniteit mee had. Dat heeft geresulteerd in de in 1986 verschenen vleermuizen-atlas.”

Kwam er toen ook niet een coördinator voor alle zoogdieren?

Sim: Gerhard was tot 1984 aangesteld. Daarna heeft de Contactgroep subsidie voor de aanstelling van een nieuwe coördinator voor één jaar aangevraagd bij het Jachtfonds en NMF. Tot onze verbazing kregen we subsidie voor twee jaar. Van '84 tot '86 kwam Johan Thissen als coördinator voor de zoogdieren.

Was het eind van deze periode niet als einddatum voor het 'zoogdierenproject' gesteld?

Sim: "Inderdaad, aanvankelijk wel. Maar juist rond die tijd kwam er een vloedgolf van gegevens binnen. We waren veel te optimistisch geweest over die korte periode. We moesten wel verlenen, anders zou het uitbrengen van een atlas zinloos zijn geweest. Het leek wel of er een nieuwe impuls aan het zoogdieronderzoek was gegeven. Ook kwamen er in die tijd door het rabiës-onderzoek veel vleermuisgegevens binnen.

Chris had op zijn 23e iets met vogels.

Johan Thissen was er na '86 niet meer. Zonder coördinator lijkt me zo'n project moeilijk te runnen. Hoe hebben jullie dat opgevangen?

Sim: "Er is toen inderdaad een groot gat ontstaan. Niemand kon een tijdelijke oplossing vinden. Aan de ene kant werd juist besloten om door te gaan met het verzamelen van gegevens, aan de andere kant viel er een gat doordat Staatsbosbeheer streefde naar het opzetten van een centrale databank. Dit werd later het Biogeografisch Informatie Centrum. 'For the time being' moesten de soortbewerkers hun werk vrijwel zonder kaarten doen..."

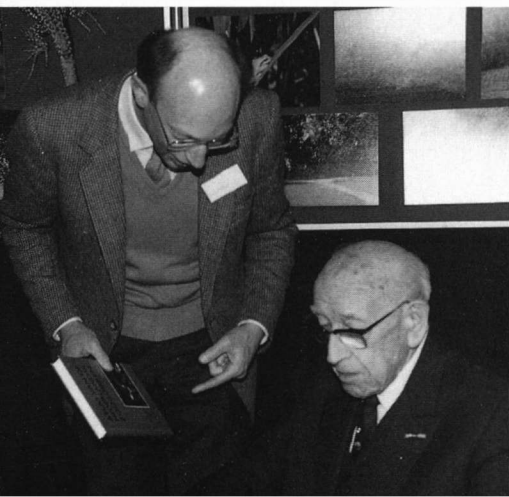
Toch werd Johan Thissen later aangesteld bij het BIC, waar hij voor het zoogdierenproject werk verrichtte. Wanneer was dat?

Sim: "Weet jij dat nog, Chris?"

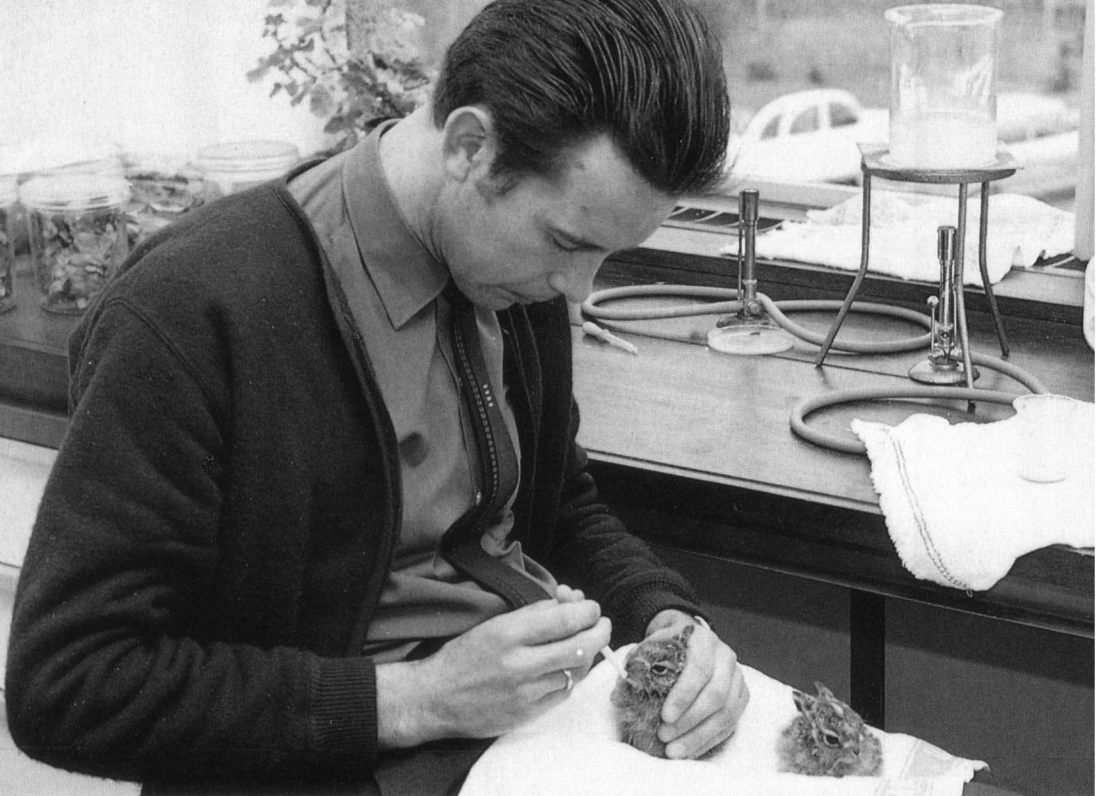
Chris: "Ik vrees dat ik dat antwoord ook schuldig moet blijven."

Een korte interruptie van het gesprek volgt door de roep om Johan Thissen 'himsel'. Vanuit de andere kant van de grote hal komt hij met een stapel atlassen in de hand te hulp.

Johan: "Oh, dat was mei '88. Er was namelijk enige vertraging voordat het BIC echt ging draaien. Het Staatsbosbeheer had altijd voor het reproduceren van formulieren gezorgd en onder andere de

Chris Smeenk in gesprek met de nestor van de VZZ, Arie Scheygrond. Foto Noline Elsink

In 1969 begon Sim met hazen.

Foto TFDL-DLO, Arnhem

'inventarisatie-atlas' uitgebracht. Maar tussen '86 en '88, tot het BIC van de grond kwam, kon er geen enkele kaart uitgedraaid worden. Na mijn aanstelling bij het BIC moest dus een grote achterstand ingehaald worden, vooral omdat er zoveel gegevens bij waren gekomen.

Chris Smeenk: 49 jaar. Begon als student met braakballenonderzoek. Na zijn studie vertrok hij voor 2½ jaar naar Kenya. In 1973 ging hij weer terug naar Afrika, waar hij als wildbioloog in Nigeria ging werken. In de praktijk kwam dit neer op een functie als parkwachter: stropers weggagen vereiste eigenlijk meer een politie-opleiding. De wild-west-situaties waar hij af en toe in belandde, staan in contrast met zijn huidige werk bij het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie (tegenwoordig Nationaal Natuurhistorisch Museum), waar hij in 1976 pater Husson opvolgde als conservator van de zoogdieren.

Maar als je me wilt excuseren, ik moet nu even wat atlasen afleveren". *Met een grijns loopt Johan weer door.*

Dat was hard werken. Maar we zijn het er over eens, nu we bekend zijn met de achtergrond, dat het resultaat de lange weg zeker waard was. Er is nu niet alleen een fraai ogende atlas, maar toch ook één centraal bestand, in plaats van de chaos van 15 jaar geleden. Een hele vooruitgang dus. Hoe kijken jullie tegen de toekomst van het zoogdieronderzoek in Nederland aan?

Chris: Daar denk ik heel positief over. De boel is een stuk levendiger dan tien jaar geleden. Als ik zie wat er momenteel allemaal gebeurt, dat vind ik fantastisch. Ik denk bijvoorbeeld aan het werk door de Vleermuiswerkgroep, maar ook aan de jeugdbonden, de veldwerkgroep of de Limburgse zoogdierwerkgroep. Wel vind ik het heel jammer dat de Limburgers zichzelf in een geïsoleerde hoek dringen. Samenwerking is toch zo belangrijk. Ik hoop dan ook dat plannen voor andere provinciale zoogdiergroepen niet tot verdere isolatie zullen leiden.

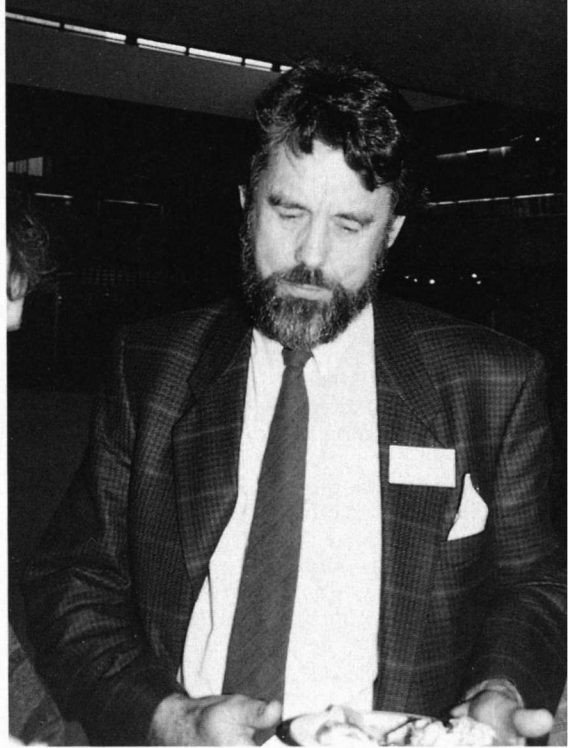
Sim: Wel denk ik dat een landelijke inspanning, zoals die nu geleverd is, niet op gang te houden valt. Het liefst zou ik ervoor willen pleiten dat allerlei vragen, die uit de atlas naar voren komen, in de nabije toekomst onderzocht gaan worden. Daar kunnen de provinciale groepen een grote rol in spelen. Ik denk bijvoorbeeld aan de areaalsgrens van de ondergrondse woelmuis. Dat zou je tijdens werkkampjes kunnen uitzoeken, door bijvoorbeeld met transecten op verschillende locaties te inventariseren. Ook is de verdichting van zoogdierwaarnemers een goede gelegenheid om voor een betere opvulling van verspreidingsgegevens te zorgen. Je kan met zo'n groep gerichter en systematischer gegevens verzamelen. Tijdens de forumdiscussie van vandaag werd toch wel duidelijk dat er behoefte is aan gedetailleerdere kennis, ook wat betreft het gebruik van biotopen.

Het verbaast me dat je het monitoring project-in-petto niet noemt. Hoe denk je daarover?

Sim: Zoals ik daarnet al aangaf, ben ik niet zo optimistisch over nu al weer een landelijke inspanning. Je moet uiterst voorzichtig zijn bij het opzetten ervan, vooral omdat het tenminste zo'n tien tot twintig jaar volgehouden moet worden. Niet alleen vanuit de waarnemers geredeneerd. Ik denk bijvoorbeeld aan de reorganisatie-waan die in Nederland woedt, die de boel flink in de war kan schoppen. Ook denk ik, dat bij zo'n project vroegere gegevens betrokken zouden moeten worden, wat door gebrek hieraan onmogelijk is. Ik zeg niet dat we het monitoringproject niet moeten doen, maar ik ben realistisch over de lange termijn die voor zo'n onderzoek nodig is en over de toch relatief geringe dichtheid aan waarnemers.

Chris: Ik denk vooral aan de noodzaak van zo'n monitoring project. Het idee bestaat dat het niet goed gaat met de Nederlandse inheemse zoogdierfauna. Er zijn daarvoor allerlei oorzaken denkbaar, maar getalsmatig weten we eigenlijk helemaal niets. De invloed die verdroging en verzuivering van Nederland op de nivellering van de zoogdierfauna heeft kunnen we niet aantonen. Daarom hoop ik wel dat er zo'n onderzoek komt.

Op dat moment komt iemand met een sleutel in de hand ons gesprek beëindigen,

Sim Broekhuizen op de atlasdag.

Foto Noline Elsink

en vraagt of we het provinciehuis willen verlaten. We gehoorzamen direct. Een deel van de nagebleven mensen keert huiswaarts. Een ander deel tijgt naar het centrum van Den Bosch om de dag met een etentje af te sluiten. Een lekker einde.

Nawoord: Nog geen week later blijkt er nog slechts een schamel restje van de oplage van de kersverse atlas over te zijn. Het woord 'herdruk' is reeds gevallen...

Sim Broekhuizen: 54 jaar. Heeft een brede belangstelling, hetgeen blijkt uit de onderzoeken die hij tijdens zijn studie verrichtte: vegetatie, wespen, kokmeeuwen, grote sterns en watervlooien. Dit bepaalde zijn vorming tot bioloog. Bij het ITBON (later RIN, tegenwoordig DLO-IBN) kwam hij op 28-jarige leeftijd voor het eerst in aanraking met zoogdier-onderzoek. Hij promoveerde hier op gedrags-ecologie en populatiedynamiek van hazen. Sim is nog steeds werkzaam bij het IBN.